UOT 634.1.631

ÇƏMƏN BAĞÇILIĞI ÜÇÜN ALMA SORTLARININ SEÇİLMƏSİ

B.O.QULİYEV
AKTN Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi Tədqiqat İnstitutu

Məqalədə Quba-Xaçmaz bölgəsi şəraitində çəmən bağçılığı üçün yararlılığı öyrənilən introduksiya olunmuş və seleksiya alma sortları haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *çəmən bağı, alma sortları, vegetativ üsulla çoxaldılan calaqaltılar, məhsuldarlıq, becərmə texnologiyası.*

Bağçılığın qarşısında duran əsas məqsəd əhalini insan sağlamlığı üçün vacib olan dietik və keyfiyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları ilə təmin etməkdir. Təcrübələrlə məlum olmuşdur ki, keyfiyyətli və bol məhsulun əldə olunması ilk növbədə bağçılığın intensiv yolla inkişaf etdirilməsindən asılıdır.

Azərbaycan Respublikasında "Regionların sosial-iqtisadi inkişafı", "Əhalinin ərzaq məhsulu ilə etibarlı təminatı" üzrə Dövlət Proqramlarına uyğun olaraq ölkədə ərzaq bolluğu yaratmaq və əhalinin müəyyən olunmuş fizioloji norma əsasında kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatı tam ödəmək başlıca amillərdən sayılır.

Son illər dünyada və eyni zamanda respublikamızda vegetativ üsulla çoxaldılan calaqaltılardan istifadə etməklə, superintensiv bağların salınmasına maraq bir daha artmışdır. Quba-Xaçmaz bölgəsində olan meyvə bağlarının 85%-ni tumlu meyvə bitkiləri təşkil edir. Buna görə də intensiv tipli, son elmi nailliyyət olan superintensiv tipli meyvə bağlarının salınması və bu cür bağlar üçün calaqaltının və sortun seçilməsi qarşıya bir məqsəd kimi qoyulmuşdur.

Superintensiv bağçılıq Avropa ölkələrində inkişaf yolu tapmış, xüsusilə, İngiltərədə daha çox becərilməyə başlanmışdır. Belə bağlar ingilis dilində "meadow garden", yəni "çəmən bağı" adlanır. Belə bağçılıqda alma sortları əsasən vegetativ üsulla çoxaldılan M9 və MM106 calaqaltıları üzərində becərilir. Bizim təcrübədə isə bu calaqaltılarla yanaşı M4, №91, ПК-14 calaqaltılarından da istifadə edilmişdir.

Məhsul iki illik zoğlar üzərində əmələ gəlir. Ağacların məhsula düşməsini daha da tezləşdirmək məqsədilə, zoğ inkişafını ləngitmək üçün müxtəlif boy nizamlayıcı maddələrdən də istifadə edilir (acar, exrela, tur).

Çəmən bağları da intensiv texnologiyası ilə yetişdirilir. Belə ki, hektara 30-160 min calaqaltı və ya ting əkilməklə, cərgəarası məsafə 80-90 sm, bitki arası məsafə isə 25-30 sm arasında olur.

Respublikamızda vegetativ üsulla çoxaldılan calaqaltıların öyrənilməsinə hələ 1963-cü ildən başlanılmışdır. İngiltərənin İst Mollinq təcrübə stansiyasından Azərbaycana 30-a yaxın calaqaltı formaları gətirilmiş və bu iş M.M. Cəfərov və M.M. Əmrahov tərəfində elmi əsaslarla anaclıqda və bağ sahəsində sınaqdan keçirilmişdir. 1969-cu ildən başlayaraq bu tədqiqat sahəsi genişləndirilərək introduksiya və yerli alma sortların da öyrənilməsinə başlanmışdır (B.O.Quliyev). Həmin illərdə müxtəlif calaqaltı:sort komponentlərinin qarşılıqlı təsiri müəyyən edilmiş və təsərrüfatlara tövsiyə edilmişdir.

Hal-hazırda institutun Zərdabi adına Elmi-Təcrübə Bazasında son iki ildə 16 hektardan çox sahədə yüksək becərmə texnologiyasına əsaslanan intensiv tipli meyvə bağı (alma, armud, gilas, gavalı, şaftalı) salınmışdır. Bununla yanaşı, həmin təcrübə təsərrüfatında 0,4 ha sahədə müxtəlif calaqaltılar üzərində olan introduksiya və institutun seleksiya sortlarından (Çıraqqala, Sevinc, Ülvi) ibarət çəmən bağı salınmışdır.

Cədvəl 1

Çəmən bağında becərilən alma sortlarının məhsuldarlıq göstəriciləri (2017-ci il)

s/s	Calaqaltı	Ağaclarda çiçəklərin sayı (ədəd)	Mayalanmış çiçəyin sayı (ədəd)	Bir ağacdan məhsuldarlıq (kq)	Hektardan məhsuldarlıq (sent)
Golden Delişes					
1	M9	35	15	2.4	881.0
2	ПК-14	20	12	2.0	740.0
3	M-4	21	10	2.1	770.0
4	MM-106	22	12	2.2	814.0
Starkrimson					
1	M9	20	14	1.8	666.0
2	ПК-14	19	13	1.4	518.0
3	M-4	19	12	1.4	518.0
4	MM-106	20	16	1.7	629
Qranni Smit					
1	M9	15	10	0.4	148.0
2	ПК-14	10	9	0.3	111.0
3	M-4	11	8	0.2	74.0
4	MM-106	13	10	0.5	185.0
Ülvi					
1	M9	18	15	1.4	518.0
2	ПК-14	-	-	-	-
3	M-4	-	-	-	-
4	MM-106	8	6	0.6	222.0

Nəticə

Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Zərdabi adına Elmi Təcrübə Bazasında salınmış çəmən bağında yeni seleksiya və introduksiya olunmuş alma sortlarını seçməklə, aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar:

1. Təcrübədə istifadə olunmuş (Qolden Delişes, Starkrimson, Qala, Simirenko reneti, Qranni Smit) alma sortları müxtəlif calaqaltılarda boy və inkişaflarını təmin edə bilmişlər;
2. İstifadə edilmiş calaqaltılar arasında daha hündürboylu ağaclar MM106 calaqaltısında, alçaqboylular isə M9 calaqaltısında müşahidə edilmişdir (96 sm - 190-220 sm);
3. Çəmən bağında məhsuldarlıq daha çox olur və tez də məhsula düşür;
4. Vegetasiya dövründə çilənmiş boy nizamlayıcı maddələrin çəmən bağında olan alma sortlarının yığcam çətirə malik olmasına təsir etmişdir;
5. Təcrübənin 3-cü ilində əkilmiş alma sortlarından - Qolden Delişes, Starkrimson, Qranni Smit hər ağacdan 1.9-2.4 kq meyvə olmaqla, hektardan 700-800 sent məhsul alınmasına nail olunmuşdur.

Beləliklə, təcrübənin nəticələrinə əsaslanaraq, çəmən bağ üçün alma sortları seçilib təsərrüfatlara məsləhət bilinəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Qurbanov İ.S., Əliyev V.M. Quba-Xaçmaz bölgəsində virussuz klon calaqaltıların çoxaldılmasında ağac emalı tullantısının tətbiqi. Gəncə, 2006. - səh. 24. 2.Quliyev B.O., Şükürov M.N. Quba-Xaçmaz bölgəsində boy nizamlayıcı maddələrin çəmən bağçılığında almanın məhsuldarlığına təsiri. Azərbaycan aqrar elmi, №3, 2014. - səh. 35-38. 3.Bayramova D.B. Xlorxolin preparatının meyvəçilikdə işlənməsinə dair təlimat. Bakı, 1988. - səh. 3-9. 4.Quliyev B.O. Almanın calaqaltıları. Bakı, 2011. - səh. 3-63. 5.Əmrahov M.M. Karlik meyvəçiliyi faydalıdır. Bakı,1970. - səh. 3-29. 6.Orucov O.Ə. Çəmən bağçılığı. Kənd əməkçisinin təqvimi. Bakı, 1980. - səh. 97. 7.Orucov O.Ə. Çəmən bağçılığı üçün alma sortlarının seçilməsi. Kənd təsərrüfatı elmi xəbərləri, № 1, 1984. - səh. 47

Выбор сортов яблони для лугового садоводства

Б.О. Кулиев

В статье дается информация об интродуцированных и селекционных яблоневых сортах и их пригодности к луговому садоводству в условиях Губа-Хачмазского региона

Ключевые слова: *луговой сад, сорта яблони, вегетативные подвои, урожайность, технология возделывания.*

Selectıng of apples varıetıes for meadow gardenıng

B.O. Guliyev

The article gives information about introduced and selected apple varieties and their suitability for meadow gardening in the conditions of the Guba-Khachmaz region

***Key words**: meadow garden, apple varieties, vegetative rootstocks, yield, cultivation technology.*